

УДК 342.7.147

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-250-258

Оксана СТРЕЛЬЧЕНКО©

доктор юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна)

ДОКТРИНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕТЕРМІНАНТИ БУЛІНГУ (ЦЬКУВАННЯ) В УКРАЇНІ

Здійснено ґрунтовний аналіз споріднених понять із булінгом. Охарактеризовано такі категорії, як насильство, насильство над дитиною, фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство, жорстоке поводження з дитиною та булінг (цькування). Проаналізовано наукові погляди щодо наведених категорій та, з метою вдосконалення досліджуваних понять, запропоновано їх авторські визначення. Під насильством необхідно розуміти вчинення дії або бездіяльність однієї(их) особи(ів) стосовно іншої (інших), яке виражається у формі фізичного, матеріального або психологічного впливу, що спрямоване на заподіяння шкоди. Під «сексуальним насильством» розуміють різновид насильства, що виражається у протиправних діях сексуального характеру проти волі та бажання людини. Відзначаючи неоднотайність трактувань булінгу (цькування) та з метою його вдосконалення, сформульовано булінг як негативний систематичний та агресивний вплив булера (або групи осіб-булерів), який виявляється у різного роду насильства, з метою навмисного завдання шкоди відповідній особі, на яку він спрямований.

Ключові слова: дитина, насильство, насильство над дитиною, фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство, жорстоке поводження з дитиною, булінг (цькування), шеймінг, мобінг, хейзинг, сталкінг, кібербулінг.

Постановка проблеми. Необхідно зазначити, що досить важко виміряти показник протибулінгової політики в межах гендерної рівності. Із досліджень на світовому рівні серед таких країн, як Ісландія, Норвегія, Німеччина, Фінляндія, Швеція, Ірландія, Руанда, Філіппіни, Швейцарія, Словенія, Австрія та Нова Зеландія, Україна посіла за індексом гендерної рівності 67-е місце.

Щодо вирішення проблематики булінгу в межах гендерної політики рушійною силою для вирішення таких глобальних проблем людства стала Організація об'єднаних націй. Саме «Цілі Сталого Розвитку Тисячоліття», ухвалені на період до 2030 року є дороговказом для України, зокрема, п'ята ціль стосується досягнення гендерної рівності. Сутність розвитку суспільства в контексті забезпечення гендерної рівності – це гендерна справедливість, яка передбачає рівноправність і справедливість у розподілі благ та відповідальності між жінками і чоловіками, не вимагає «зрівнялівки», оскільки жінки та чоловіки мають різні потреби і переваги, тому ці відмінності повинні бути виявлені і враховані для усунення міжстатевого дисбалансу. За умови дієвості принципу гендерної справедливості існуватиме гендерна рівність.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дослідженням питань еволюції інститутів публічного управління та напрямів удосконалення гендерної політики присвятили свої праці С. Була, Л. Клим [1], В. Баштанник [2-3], О. Батанов [4], І. Аль-Атті [5] та ін. Питання адміністративно-правової характеристики гендерної політики загалом досліджували такі вчені-адміністративісти, як Б. Авер'янов, В. Басс, І. Бухтіярова, О. Дрозд, В. Колпаков, О. Кузьменко, Р. Сербин, І. Пастух, М. Співак, О. Стрельченко та ін. А проблематику сутності булінгу порушували такі дослідники, як А. Гунько, І. Бухтіярова, Т. Веретенко, А. Запорожець, І. Лубенець, Т. Миронюк, М. Приходько, К. Плутицька, І. Пеша, Н. Прібіткова, Д. Сорочан, О. Стрельченко тощо.

Мета. Щодо такого різновиду насильницьких дій у межах гендерної політики, на нашу думку, необхідно розглянути булінг та інші споріднені до нього категорії, такі

© О. Стрельченко, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5965-9764>

strel1977@ukr.net

як: насильство, насильство над дитиною, фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство, жорстоке поводження з дитиною, шеймінг, мобінг, хейзинг, сталкінг, кібербулінг, булінг (цькування).

Виклад основного матеріалу. Загалом поняття булінг у нашому суспільстві є досить новою категорією, яка є мало дослідженою та не повною мірою вивченою. Але навіть недостатнє її вивчення не знімає актуальності такої вагомої проблематики, яка сьогодні стоїть перед науковою спільнотою та фахівцями-практиками у цій сфері з метою її усунення. Категорію насильство досліджували як вітчизняні, так і міжнародні дослідники. Проте й досі на науковому просторі відсутня єдина позиція визначення цього поняття.

У юридичній енциклопедії під насильством розуміється «умисний фізичний чи психологічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою. Такий вплив на особу здійснюється вчиненням певних умисних діянь. Особа, яка вчиняє насильницькі діяння, усвідомлює їх характер, передбачає наслідки цих діянь і бажає або свідомо допускає їх настання» [6, с. 68]. Запропоновані категорії визначають насильство як застосування лише фізичної сили, а про інші види насильства не йдеться.

І. Давидович визначає насильство як «умисна протиправна дія, яка полягає у впливі на тіло іншої людини, її психіку або свободу, що здійснюється всупереч волі потерпілого або поза його волею і здатна викликати негативні зміни в організмі потерпілого» [7, с. 8].

Отже, наявні різні позиції щодо ролі насилля у суспільному житті людини. З'ясовано, що «позитивним» може бути насилля в разі захисту свого життя та здоров'я, а також своїх близьких і рідних, а в усіх інших випадках насилля – негативне явище. Тому з ним потрібно вести боротьбу на різних взаємопов'язаних рівнях: індивідуальному, суспільному, державному, міжнародному.

З дослідження дефініції насильства ми бачимо, що відсутня однозначна позиція вчених: одні з них її криміналізують, а інші – декриміналізують. Саме тому запропоновано дефініцію насильства, яку доцільно трактувати в адміністративно-правовій площині.

Встановлено, що *під насильством необхідно розуміти вчинення дії або бездіяльності однієї(их) особи(ів) стосовно іншої (інших), яке виражається у формі фізичного, матеріального або психологічного впливу, що спрямоване на заподіяння шкоди.*

Наступну для розгляду наведено категорію насильство над дитиною, що є досить вагомим на сьогодні та в умовах військового стану в країні.

Характеризуючи *насильства над дитиною*, необхідно зазначити, що відповідно до Методичних рекомендацій щодо запобігання та протидії насильству Міністерства освіти і науки України воно визначається, як «широке поняття, що включає різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, вчителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші або сильніші» [8].

В. Андрєєнкова, В. Байдик, Т. Войцях, О. Калашник під насильством над дітьми розуміють фізичне, психологічне, сексуальне насильство або відсутність виховання та піклування про дітей батьками, особами-опікунами чи сторонніми людьми, які доглядають за дітьми. Насильство над дітьми може містити будь-яку дію насильницького характеру, нехтування, зловживання або нездатність, небажання чи невміння виховувати й опікуватися дітьми від батьків чи інших осіб, що призводить до фактичної або потенційної шкоди дитині. Може спостерігатися в сім'ї, у місці проживання дитини, на вулиці або в організаціях, школах чи громадах, з якими дитина взаємодіє [9, с. 36].

Потрібно зазначити те, що дослідники досить нечітко сформулювали власне визначення насильства над дітьми, яке, на їхню думку, виявляється у «відсутності виховання та піклування про дітей батьками». Не можна з цим погодитися, оскільки саме це не можна класифікувати як насильство.

Джон Філіп Дженкінс зазначає, що «насильство над дітьми» – це навмисне заподіяння їм болю та страждань через фізичне, сексуальне чи емоційне поводження [10].

Із запропонованих трактувань їх складовою конструкцією, яка потребує

дослідження, є поняття дитина.

Визначення поняття дитина, так само як і поняття дорослий вік, змінюється залежно від культурних особливостей кожної країни [11].

Наприклад, у ст. 1 частини 1 Конвенції ООН «Про права дитини» зазначено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше [12].

Загалом усі пріоритети щодо формулювання цієї категорії відбуваються на підставі чинного законодавства.

Відповідно до ст. 6 Сімейного кодексу України «правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття», тобто до вісімнадцяти років [13].

Отже, аналізуючи запропоновані науковцями дефініції насильство над дітьми та тлумачення законодавства стосовно такої категорії осіб, як дитина пропонуємо власне визначення насильства над дітьми – це протиправна дія або бездіяльність особи (іб), спрямована проти іншої (их) осіб (и), яка (і) не досягла (и) вісімнадцятирічного віку, з метою завдання фізичної, моральної, матеріальної, сексуальної шкоди.

Дотримуючись тієї позиції, що поняття насильство ширше за поняття насильство над дитиною, а отже, останньому притаманні такі ж ознаки, як і категорії насильство. Проте, з'ясовано, що специфічною ознакою, яка б відрізняла ці дві дефініції, у насильстві над дитиною є потерпілий – особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку.

Охарактеризовано види насильства, які застосовують до дитини.

Розглядаючи категорію фізичне насильство, треба зазначити, що на законодавчому рівні вищевказана дефініція не закріплена. У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено як «форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру» [14].

З цього випливає, що відсутнє єдине бачення досліджуваної категорії у наукових трактуваннях. Вважаємо за доцільне охарактеризувати визначення дослідників.

За О. Ігнатовим фізичне насильство являє собою «енергетичний вплив на органи і тканини (їх фізіологічні функції)» [15, с. 146]. Тобто автор розглядає фізичне насильство з біологічної сторони впливу на людину.

Л. Герасіна акцентує на тому, що «фізичне насильство – це пряма фізична шкода, заподіяна людині у вигляді пошкоджень і травм (поранення, скалічення, вбивство)» [16, с. 39].

Обґрунтовано, що під фізичним насильством необхідно розуміти протиправне діяння, яке заподіяне у вигляді фізичного впливу особи (іб) на організм іншої особи, що відбувається поза її волею.

Наступний для дослідження є різновид насильства, такий як сексуальне насильство, яке на цей час є досить поширеною формою і здійснюється як у родині, в школі, поза школою, так і в інших місцях. Досить складна ситуація щодо насильства сексуального в умовах військового стану, яке використовує противник у вигляді «такого роду зброї».

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» сексуальне насильство трактує як «форму домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності» [14].

Законодавче трактування є змістовно переобтяженим у його термінологічному наповненні.

Т. Хомич сексуальне насильство розуміє як підвид фізичного насильства, аргументуючи це тим, що сексуальне насильство з самого початку містить у собі й фізичне [17]. Відмітимо, що сексуальне насильство, крім фізичних заходів впливу, може виявлятися також і у вигляді демонстрацій непристойних жестів, або фотокарток чи відеороликів, тобто без застосування фізичної сили.

Л. Герасіна зазначає, що сексуальне насильство – це особливий вид психофізичного насильства над дорослою людиною чи дитиною [16, с. 39]. Тобто науковець розглядає сексуальне насильство як насильство не лише щодо дітей, але й дорослої людини. На нашу думку, це є досить ґрунтовним трактуванням, оскільки від цього страждають усі члени суспільства. Втім у статті виділено насильство над дітьми, адже воно акцентовано на булінгу (цькуванні).

У загальному вигляді відсутня однаковість у трактуванні сексуального насильства серед науковців, і тому назріла потреба у визначенні сексуального насильства, під яким треба розуміти різновид насильства, що виражається у протиправних діях сексуального характеру проти волі та бажання людини.

Наступним різновидом насильства над дитиною є психологічне насильство, яке необхідно охарактеризувати та проаналізувати.

Характеризуючи категорію психологічне насильство звернемося до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Тож психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [14]. Зауважимо, що думки науковців при визначенні поняття психологічне насильство є досить різними.

Наприклад, В. Меркулова розуміє під психологічним насильством різновид насильства, особливістю якого є те, що об'єктом впливу є емоційний стан людини та його психічне здоров'я [18, с. 125].

Є. Ільїн зазначає, що психологічне (емоційне) насильство – це періодичний тривалий чи постійний психічний вплив на людину, який викликає психічну травму або призводить до формування у неї патологічних властивостей характеру, або гальмує розвиток особистості.

Аналізуючи поняття психологічне насильство, наведене Є. П. Ільїним, можна стверджувати, що автор виділяє одну з обов'язкових ознак цього явища – періодичність (повторюваність). Проте ми дотримуємося позиції, що для класифікації діяння, яке підпадає під ознаки психологічного насильства, достатньо самого факту його вчинення. А ознака повторюваності під час психологічного насильства характерна адміністративному правопорушенню (проступку) у сфері протидії булінгу (цькування).

О. Франчук, Л. Левицька зазначають, що психологічне насильство – вплив на психіку людини шляхом залякування, погроз, із тим щоб зламати волю потерпілого до опору, до відстоювання своїх прав та інтересів, в тому числі і моральний тиск, зневага, психологічне жорстоке поводження [19, с. 166].

Необхідно зазначити, що під психологічним насильством над дитиною потрібно розуміти протиправний психологічний вплив на дитину та членів її родини, метою якого є завдати шкоди психологічному стані дитини.

У зв'язку із розвитком суспільства, трансформаційними та євроінтеграційними процесами все частіше у повсякденному житті людини, у засобах масової інформації стало вживатися слово іншомовного походження булінг, яке перекладається українською мовою як цькування, залякування. Проте на сьогодні немає єдиної правової позиції щодо його визначення, характерних ознак та сфери дії. Саме тому дослідження цієї правової категорії є дуже необхідним та актуальним в умовах сьогодення [20].

Відповідно до результатів дослідження Українського інституту дослідження екстремізму (опитування «Главком»), оприлюднених у 2021 р., 40 % опитуваних ставали жертвами булінгу, при чому 48 % дітей нікому не розповідали про це, 40 % – соромляться цього, 22 % – цькування вважають нормальним явищем [21].

За даними дослідження, виконаного Всеукраїнською громадською організацією «Жіночий консорціум України», від 24 % до 37 % дітей в школах потерпають від насильства і найвищий цей показник серед підлітків 12–14 років [22, с. 10].

Встановлено, що вказані відсотки є високими й потребують відповідної реакції держави, громадських організацій та усієї спільноти, орієнтованих на протидію булінгу (цькування), надання інформативної та психологічної допомоги жертвам булінгу (цькування) та проведення просвітницької діяльності для усвідомлення дітьми, що булінг – негативне явище, якого не повинно бути у громадському суспільстві.

За даними моніторингу Інституту модернізації змісту освіти, фахівці його психологічної служби у 2018–2019 роках ухвалили понад 86 тис. запитів від учасників освітнього процесу щодо протидії булінгу. Зокрема, від батьків надійшли 27 772 звернення, від педагогічних працівників – 23 108, дітей – 30 178 та інших зацікавлених осіб – 5 490 [23, с. 21–22].

За даними опитування HBSC серед дітей віком 10–17 років (2018 р.), 35 % опитаних упродовж останніх двох місяців брали участь в ображенні/приниженні або знущанні над іншими, 37,9 % – були жертвами образ, знущань, принижень інших підлітків [24, с. 8–9].

Це дослідження є підтвердженням того, що булінг (цькування) виявляється у формі психологічного, фізичного, економічного та сексуального насильства, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій.

За даними громадської організації Ла Страда-Україна, з 12 березня по 30 квітня 2020 року отримано 11507 звернень, серед яких 31,7 % становлять консультації щодо насильства, жорстокого поводження з дитиною (3 648 звернень), 1,7 % щодо булінгу (196 звернень) [25].

Отже, аналізуючи наведені статистичні дані, треба зазначити про значну поширеність цього явища в освітньому середовищі та по всій території України, а отже, й потребує поглибленого його дослідження.

Щодо терміна «булінг», то він походить від англійського дієслова to bully. У Кембридзькому словнику англійської мови дієслово to bully означає: хтось, хто завдає шкоди чи лякає когось іншого, часто протягом певного періоду, і часто змушує їх робити те, чого вони не хочуть робити [26].

Першим, хто ввів на науковому рівні поняття «булінг» та досліджував це соціальне явище, був норвезький психолог Д. Ольвеус. Треба зазначити, що завдяки саме цьому науковцю проблема булінгу стала осягнута зором багатьох вчених, предметом їх вивчення та запровадження шляхів боротьби з нею.

Д. Ольвеус розкриває сутність терміна «bullying» як «навмисна, систематично повторювана, агресивна поведінка, що ґрунтується на нерівності соціальної влади або фізичної сили» [27, с. 1172]. Аналізуючи вищевказане визначення, можна зазначити, що норвезький дослідник визначає чотири важливі складові (ознаки), які притаманні цьому явищу в освітньому середовищі: агресивна поведінка; повторювальність діяння; нерівність сили; навмисність.

А. Гунько, Т. Веретенко, аналізуючи наведене визначення булінгу Д. Ольвеусом, зазначають, що «автор чітко визначає головну відмінність випадкової бійки чи суперечки, коли учасники відносно рівні у своїх силах та мають однаковий соціальний статус, на відміну від ситуації булінгу – коли один учасник має значну перевагу у силі та статусі і завдає шкоду – слабшому, який не здатен себе захистити» та дають визначення поняття булінг: «використання своєї сили, статусу, соціального положення для залякування, заподіяно шкоду або приниження іншого, хто має меншу силу чи статус» [28].

О. Ожєва зазначає, що булінг є новим поняттям у житті сучасної людини. З повсякденного визначення це слово перетворилося в міжнародний термін і містить низку проблем: соціальних, психологічних, юридичних і педагогічних [29, с. 14].

Проте ми дотримуємося тієї позиції, що булінг – вікове явище, складовою якого є насилля над дітьми та дитяча жорстокість. Воно було в усі історичні періоди розвитку людства.

Дослідниця Л. Кішлі, надаючи визначення булінгу, спирається на психо-емоційний стан людини, на її почуття. Вона зазначає, що булінг – це агресивна поведінка, спрямована на приниження почуттів, висловлювання негативних емоцій та образливе оцінювання іншої людини. Науковці О. Морозов, Д. Булда та М. Бородаєва визначають булінг як агресивне переслідування одного із членів колективу іншими [23, с. 23].

Т. Доукіна визначає булінг як агресивну поведінку з боку однієї людини щодо іншої з метою заподіяти останній моральну або фізичну шкоду, принизити і в такий спосіб утвердити свою владу [30, с. 78].

Згідно з CDC (Centers for Disease Control and Prevention) булінг – це будь-яка агресивна поведінка однієї людини чи групи людей, які не є родичами жертви, що повторюється неодноразово або має очевидні передумови для повторення [24].

Із запропонованих визначень випливає, що булінг – це агресивна поведінка булера щодо особи, яка зазнає булінгу.

І. Лубенець зазначає: «Першим офіційним визначенням булінгу, яким стали послуговуватися у судовій практиці у Великій Британії, стало визначення Т. Р. Хелда: «Булінг – це тривале фізичне або психологічне насильство, яке чинить одна особа або група осіб стосовно особи, яка нездатна захистити себе в даній ситуації, з усвідомленим бажанням завдати болю, залякати або спричинити стрес іншій особі». Національна асоціація шкільних працівників США дає таке визначення поняття булінгу: «Булінг – це динамічні і повторювані моделі вербальної або невербальної поведінки, що здійснюються одним учнем або групою учнів стосовно іншого учня, спрямовані на навмисне завдання шкоди за наявності реальної різниці в силі» [31, с. 65–66].

Отже, міжнародні дослідники розглядають булінг як агресивну поведінку однієї особи на іншу; як систематичне психологічне та фізичне насильство.

Вітчизняна вчена Н. Прібиткова робить акцент на тому, що булінг у світовій практиці визначається як прояв дискримінації дитини, що виражається у фізичних і психічних формах насильства [32, с. 58].

Висновки. З огляду на різні трактування булінгу (цькування) та з метою їх удосконалення вважаємо за доцільне сформулювати булінг як негативний систематичний та агресивний вплив булера (або групи осіб-булерів), що виявляється у різних видах насильства з метою навмисного завдання шкоди відповідній особі, на яку він спрямований.

Список використаних джерел

1. Була С. С., Клим Л. А. Основні шляхи вдосконалення гендерної політики у системі державного управління в Україні. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2019. № 40. С. 153–159.
2. Баштанник В. В., Рагімов Ф. В. Еволюція інститутів публічного управління в контексті загальноєвропейського політичного тренду. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 3(42). С. 28–34.
3. Баштанник В. Трансформація державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2010. 390 с.
4. Батанов О. В. Децентралізація та місцеве самоврядування у гендерному вимірі: вітчизняний досвід та міжнародні стандарти. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки*. 2018. № 3. С. 48–54.
5. Аль-Атті І. В. Публічне управління: сутність і визначення. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6. № 8. С. 35–41.
6. Насильство. *Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2002. Т. 4. Н – П. С. 68.*
7. Давидович І. І. Насильство проти правоохоронців. *Юридичний вісник України*. 2007. № 7 (607). С. 8–9.
8. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text>.
9. Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В., Калашник О. А. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти: навч.-метод. посібник. Київ: Нічога С. О., 2020. 196 с.
10. Jenkins John Philip. Child abuse. *Encyclopedia Britannica*, 27 Feb. 2020. URL: <https://www.britannica.com/topic/child-abuse>.
11. Дитина. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
12. Про ратифікацію Конвенції про права дитини: постанова Верховної Ради УРСР від 27.02.1991 № 789-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 13. Ст. 145.
13. Сімейний кодекс України від 10.01.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
14. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
15. Ігнатов О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та сутність. *Форум права*. 2010. № 3. С. 144–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_3_21
16. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. № 1148. С. 35–40.
17. Хомич Т. М. Фізичне насильство як одна із форм вчинення насильства в сім'ї. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: Право*. 2010. № 2. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/1009/1/Fizychne.pdf>.
18. Меркулова В. О. Психологічне насильство щодо дітей: окремі соціальні та теоретичні аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 3–4. С. 122–127.

19. Франчук О. О., Левицька Л. В. Психологічні особливості насильницької поведінки в міжособистісних стосунках. *Зб. наукових пр. Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. № 12. С. 166–168.
20. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. Статистичні дані щодо булінгу серед підлітків України. *ЮНІСЕФ Україна*. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbullying-teens-Ukraine>.
21. Булінг в Україні. *Український інститут дослідження екстремізму*. URL : <http://uire.org.ua/tag/buling-v-ukrayini/>.
22. Дубровська Є., Ясеновська М., Алексеєнко М. Насильство в школі: аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні. Київ : ВГО «Жіночий консорціум України», 2020. 34 с.
23. Миронюк Т. В., Запорожець А. К. Удосконалення заходів протидії булінгу в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 3 (112). С. 21–28.
24. Про булінг (цькування) та як його подолати. Дітям, молоді та дорослим про важливе ; ред. І. В. Пеша. Київ : ДУ Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2020. 40 с.
25. Щодо діяльності Національної дитячої гарячої лінії : лист Міністерства освіти і науки України від 19 трав. 2020 р. № 6/645-20.
26. Meaning of “bully” in the Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org/>
27. Olweus D. Annotation: Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 1994. Vol. 35. № 7, pp. 1171–1190.
28. Гулько А. Ю., Веретенко Т. Г. Явище булінгу в загальноосвітньому навчальному закладі як соціально-педагогічна проблема. URL : <file:///C:/Users/User/Downloads/13-56-1-PB.pdf>.
29. Сорочан Д. А. Булінг: поняття, історія існування, характеристика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 6. С. 12–19.
30. Плутицька К. М. Підходи до розуміння булінгу як форми шкільного насильства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2017. Вип. 29. Ч. 2. С. 78–80.
31. Лубенець І. Г. Насильство (булінг) у шкільному середовищі: кримінологічна характеристика а заходи запобігання : монограф. Київ : ДНДІ МВС України; Харків : Мачулін, 2018. 278 с.
32. Прибіткова Н. О. Булінг у закладах освіти: поняття, структура, причини та шляхи подолання. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1 груд. 2017 р.)*. Харків : ХНУВС, 2017. С. 58–61.

Надійшла до редакції 24.11.2022

References

1. Bula, S. S., Klym, L. A. (2019) Osnovni shliakhy vdoskonalennia gendernoї polityky u systemi derzhavnoho upravlinnia v Ukraini [The main ways of improving gender policy in the system of public administration in Ukraine]. *Istoriiko-politychni problemy suchasnoho svitu*. № 40, pp. 153–159. [in Ukr.].
2. Bashtannyk, V. V., Rahimov, F. V. (2019) Evoliutsiia instytutiv publichnoho upravlinnia v konteksti zahalnoevropeiskoho politychnoho trendu [The evolution of institutions of public administration in the context of the pan-European political trend]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*. Issue 3(42), pp. 28–34. [in Ukr.].
3. Bashtannyk, V. (2010) Transformatsiia derzhavnoho upravlinnia v konteksti yevropeiskykh intehratsiinykh protsesiv [Transformation of public administration in the context of European integration processes]. *Dnipropetrovsk : DRIDU NADU*, 390 p. [in Ukr.].
4. Batanov, O. V. (2018) Detsentralizatsiia ta mistseve samovriaduvannia u gendernomu vymiri: vitchyzniani dosvid ta mizhnarodni standarty [Decentralization and local self-government in the gender dimension: domestic experience and international standards]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa. Seriia : Politychni nauky*. № 3, pp. 48–54. [in Ukr.].
5. Al-Atti, I. V. (2018) Publichne upravlinnia: sutnist i vyznachennia [Public administration: essence and definition]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*. Vol. 6. № 8, pp. 35–41. [in Ukr.].
6. Nasylstvo [Violence]. *Yurydychna entsyklopediia* : u 6 t. / redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. Kyiv : Ukr. entsykl., 2002. Vol. 4. N – P, p. 68. [in Ukr.].
7. Davydovych, I. I. (2007) Nasylstvo proty pravookhorontsiv [Violence against law enforcement officers]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy*. № 7 (607), pp. 8–9. [in Ukr.].
8. Metodichni rekomendatsii shchodo zapobihannia ta protydii nasylstvu [Methodological recommendations for preventing and countering violence] : lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 18 trav. 2018 r. № 1/11-5480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text> [in Ukr.].
9. Andriecienkova, V. L., Baidyk, V. V., Voitsiakh, T. V., Kalashnyk, O. A. (2020) Zapobihannia ta protydiia proiavam nasylstva: diialnist zakladiv osvity [Prevention and countermeasures against manifestations of violence: activities of educational institutions] : navch.-metod. posibnyk. Kyiv : Nichoha S. O., 196 p. [in Ukr.].

10. Jenkins John Philip. (2020) Child abuse. Encyclopedia Britannica, 27 Feb. URL : <https://www.britannica.com/topic/child-abuse>.
11. Dytyna [Child]. *Vikipediia. Vilna entsyklopediia*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukr.].
12. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro prava dytyny [On the ratification of the Convention on the Rights of the Child] : postanova Verkhovnoi Rady URSR vid 27 liut. 1991 r. № 789-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR*. 1991. № 13, art. 145. [in Ukr.].
13. Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine] vid 10 sich. 2002 p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [in Ukr.].
14. Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu [On preventing and combating domestic violence] : Zakon Ukrainy vid 07.12.2017. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2018. № 5, art. 35. [in Ukr.].
15. Ihnatov, O. M. (2010) Nasyilstvo yak sposib vchynennia zlochynu: poniattia ta sutnist [Violence as a way of committing a crime: concept and essence]. *Forum prava*. № 3, pp. 144–151. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_3_21. [in Ukr.].
16. Herasina, L. M. (2015) Nasyilstvo yak sotsialna destruktsiia [Violence as social destruction]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. № 1148, pp. 35–40. [in Ukr.].
17. Khomych, T. M. (2010) Fizyчне nasyilstvo yak odna iz form vchynennia nasyilstva v simi [Physical violence as one of the forms of family violence]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii : *Pravo*. № 2. URL : <https://eprints.oa.edu.ua/1009/1/Fizyčne.pdf> [in Ukr.].
18. Merkulova, V. O. (2016) Psykholohichne nasyilstvo shchodo ditei: okremi sotsialni ta teoretychni aspekty [Psychological violence against children: certain social and theoretical aspects]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*. № 3–4, pp. 122–127. [in Ukr.].
19. Franchuk, O. O., Levytska, L. V. (2016) Psykholohichni osoblyvosti nasyilnytskoi povedinky v mizhosobystnykh stosunkakh [Psychological features of violent behavior in interpersonal relationships]. *Zb. naukovykh pr. Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina»*. № 12, pp. 166–168. [in Ukr.].
20. Bulinh ta kiberbulinh u pidlitkovomu seredovyshchi. Statystychni dani shchodo bulinhu sered pidlitkiv Ukrainy [Bullying and cyberbullying in the adolescent environment. Statistical data on bullying among teenagers in Ukraine]. *YuNISEF Ukraina*. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbullying-teens-Ukraine>. [in Ukr.].
21. Bulinh v Ukraini [Bullying in Ukraine]. Ukrainskyi instytut doslidzhennia ekstremizmu. URL : <http://uire.org.ua/tag/buling-v-ukrayini/>. [in Ukr.].
22. Dubrovska, Ye., Yasenovska, M., Aleksieienko, M. (2020) Nasyilstvo v shkoli: analiz problemy ta dopomoha, yakoi potrebuut dity ta vchyteli u yii rozviazanni [Violence in schools: An analysis of the problem and the help that children and teachers need to solve it]. Kyiv : VHO «Zhinochy konsortsium Ukrainy», 34 p. [in Ukr.].
23. Myroniuk, T. V., Zaporozhets, A. K. (2021) Udoskonalennia zakhodiv proty dii bulinhu v Ukraini [Improving anti-bullying measures in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 3 (112), pp. 21–28. [in Ukr.].
24. Pro bulinh (tskuvannia) ta yak yoho podolaty. Ditiam, molodi ta doroslym pro vazhlyve [About bullying and how to overcome it. Important things for children, youth and adults] / red. I. V. Piesha. Kyiv : DU «Derzhavnyi instytut simeinoi ta molodizhnoi polityky», 2020. 40 p. [in Ukr.].
25. Shchodo diialnosti Natsionalnoi dytiachoi hariachoi linii [Regarding the activities of the National Children's Hotline] : lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 19 trav. 2020 r. № 6/645-20. [in Ukr.].
26. Meaning of “bully” in the Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>.
27. Olweus, D. (1994) Annotation: Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*. Vol. 35. № 7, pp. 1171–1190.
28. Hunko, A. Yu., Veretenko, T. H. Yavyshe bulinhu v zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi yak sotsialno-pedahohichna problema [The phenomenon of bullying in a general educational institution as a socio-pedagogical problem]. URL : <file:///C:/Users/User/Downloads/13-56-1-PB.pdf> [in Ukr.].
29. Sorochan, D. A. (2019) Bulinh: poniattia, istoriia isnuvannia, kharakterystyka [Bullying: concept, history of existence, characteristics]. *Naukovyi visnyk publicnogo ta pryvatnoho prava*. № 6, pp. 12–19. [in Ukr.].
30. Plutytska, K. M. (2017) Pidkhody do rozuminnia bulinhu yak formy shkilnoho nasyilstva [Approaches to understanding bullying as a form of school violence]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Serii : *Yurysprudentsiia*. Issue 29, part 2, pp. 78–80. [in Ukr.].
31. Lubenets, I. H. (2018) Nasyilstvo (bulinh) u shkilnomu seredovyshchi: kryminolohichna kharakterystyka a zakhody zapobihannia [Violence (bullying) in the school environment: criminological characteristics and prevention measures] : monohraf. Kyiv : DNDI MVS Ukrainy; Kharkiv : Machulin, 278 p. [in Ukr.].
32. Pribytkova, N. O. (2017) Bulinh u zakladakh osvity: poniattia, struktura, prychny ta

shliakhy podolannia. Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku derzhavy [Bullying in educational institutions: concept, structure, causes and ways of overcoming. Modern problems of legal, economic and social development of the state]. Kharkiv, pp. 58–61. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oksana Strelchenko. Doctrine characteristics of determinants of bullying in Ukraine. The European integration processes of Ukraine require implementing gender policy in all spheres of public administration, including in the educational environment. Accordingly, the gender component, which is a significant indicator of the development of a democratic society and ensures equal access of women to managerial activities at all levels of administration. It permeates all spheres of social life of the country and provides an opportunity to realize social reality. The issue of bullying within the framework of gender policy is currently a very relevant issue in Ukraine. Accordingly, the author has conducted a thorough analysis of concepts related to bullying. At the same time, such categories as «violence», «child abuse», «physical violence», «sexual violence», «psychological violence», «cruel treatment of a child» and «bullying» were characterized. At the same time, it was noted that the following categories related to the researched concept of violent actions are such concepts as «shaming», «mobbing», «hazing», «stalking», «cyberbullying», which we will investigate in the following scientific works. The article analyzes scientific views on the above categories and, with the aim of improving the studied concepts, offers their author's definitions.

The author has established that violence should be understood as the act or inaction of one person(s) in relation to another person(s), which is expressed in the form of physical, material or psychological influence aimed at causing harm. By «sexual violence», the author understands a type of violence expressed in illegal acts of a sexual nature against the will and desire of a person. Noting the heterogeneity of interpretations of bullying and with the aim of its improvement, the authors formulated bullying as a negative systematic and aggressive influence of a buller (or a group of bullies), which manifests itself in various types of violence, with the aim of intentionally causing harm to the person it is aimed at.

Keywords: child, violence, violence against a child, physical violence, sexual violence, psychological violence, child abuse, bullying, shaming, mobbing, hazing, stalking, cyberbullying.

УДК 343.6

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-258-263

Сергій БАБАНИН[©]

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ, ЩО СПРИЧИНИЛО СМЕРТЬ ОСОБИ АБО ІНШІ ТЯЖКІ НАСЛІДКИ, ТА ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВопОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ

Досліджено критерії розмежування залишення в небезпеці, що спричинило смерть особи або інші тяжкі наслідки, та кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, пов'язаних з порушенням відповідних правил у цій сфері. Ці критерії поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних критеріїв належать основний безпосередній об'єкт, предмет, суспільно небезпечне діяння та причинний зв'язок між цим діянням та його наслідками; до суб'єктивних – суб'єкт та суб'єктивна сторона. Визначено, що головним критерієм розмежування порівнюваних складів кримінальних правопорушень є причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та його наслідком, а обов'язковою ознакою залишення в небезпеці є небезпечний для життя потерпілого стан, наявність якого характеризує реальна можливість потерпілого залишитись живим за умови надання своєчасної допомоги.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, залишення в небезпеці, безпека руху та експлуатації транспорту, критерії розмежування, небезпечний для життя стан.

© С. Бабанін, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8424-8825>

babanin-s@ukr.net